

Marija Karbić

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod)

DIOBA POSJEDA I PLEMIĆKI ROD: PRIMJERI IZ SLAVONIJE

UDK 929.7(497.5 Slavonija)"12/15"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30. 4. 2010.

Rad se bavi podjelama posjeda među članovima plemićkih rodova. Ukazuje se na neke promjene do kojih je tijekom vremena dolazilo u načini-
ma na koje se dioba vršila te upozorava na moguću povezanost tih promjena i promjena do kojih dolazi u strukturi plemićkih rodova.

Ključne riječi: plemićki rodovi, plemićki posjedi, posjedovni odnosi, srednji vijek, Slavonija.

U životu plemstva općenito, pa i onoga koje je tijekom srednjega vijeka živjelo na području Slavonije, a o kojem će ovom prilikom biti riječ, važnu su ulogu imali posjedi koje je držalo. Ovi posjedi predstavljali su materijalnu osnovicu njegova opstanka i temelj njegove moći, a vlasništvo nad posjedima tijekom je vremena postalo bitan atribut plemstva te je s njime usko bio povezan i plemićki status, kako pojedinca tako i obitelji/roda. Takav se stav u ugarsko-hrvatskom kraljevstvu sve jasnije izriče od druge polovine XIII. stoljeća. Kralj Ladislav IV. tako je ustvrdio da *nobiles in Hungaria existentes tenere seu possedere possessiones suas proprias consueverunt*. Za Anžuvina-
ca, pak, plemićem se smatra onaj tko ima svoju vlastitu kuću i zemlju, te je u to vrijeme pojam *homo possessionatus* postao sinonimom za plemića, a ulazak u plemićki stalež usko je povezan s darovanjem zemljišnih posjeda od strane kralja.¹ Značenje koje posjedi dobivaju tijekom toga razdoblja može se očitati i iz činjenice da plemićki rodovi odnosno njihove grane i obitelji potekle iz njih, za razliku od ranijeg razdoblja kada su se često nazivale po nekom istaknutom pretku, sve češće svoje ime izvode iz onoga svoga glavnog posjeda. Tako se počevši od prve polovine 14. stoljeća pripadnici roda Borića

¹ Usp. Erik Fügedi, *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred* (Budapest, 1998), 43; Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London, 2000), 58-59; Pál Engel, *The Realm of St Stephen* (London – New York, 2001), 175.

bana sve češće u vrelima uz osobno ime poblize označuju s prijedlogom *de* i imenom glavnog posjeda (sjedišta) svoje grane roda (*npr. de Grabaria* = Grabarski, *de Chernuk* = Cernički).² Članovi roda se tada umjesto *fratres generationales* počinju nazivati *fratres condivisionales* (diobena braća) što također upućuje na to da temelj povezanosti među rođacima više nije toliko krvna veza koliko zajedničko vlasništvo nad imovinom odnosno zajednička prava na imovinu.³

Zbog važnosti koju su posjedi imali, pravila koja su regulirala posjedovne odnose, kao i načini na koja su ona provođena u život, na koje se upravljalo posjedima, nasljeđivalo ih se, stjecalo ili gubilo, mnogo nam govore o tadašnjem društvu te je istraživanje navedene problematike nužno ukoliko ga želimo bolje razumijeti.

Ovom prilikom osvrnut ću se samo na jedno pitanje vezano uz posjedovne odnose, to jest bavit ću se nekim problemima povezanim s podjelama posjeda među članovima plemićkih rodova i obitelji, te pomoću nekoliko primjera iz savsko-dravskog međurječja upozoriti na određene promjene do kojih je u načinima na koje su vršene, tijekom vremena dolazilo. Nastojat ću upozoriti na povezanost tih promjena i onih do kojih dolazi u odnosima među članovima plemićkih rodova/obitelji odnosno u strukturi plemićkih rodova, a situaciju u savsko-dravskom međurječju usporedit ću s rezultatima do kojih su u svojim radovima došli mađarski historičari.

Pravni okvir

Prije nego prijedem na pitanje diobe posjeda, željela bih napomenuti da je kada govorimo o posjedima koje je držalo plemstvo, potrebno imati na umu da je opće ugarsko pravo, koje je vrijedilo i u savsko-dravskom međurječju, poznavalo više vrsta nepokretnih dobara, tj. razlikovala su se nasljedna dobra (*bona hereditaria*), kupljena dobra (*bona empticia*) i ona stečena darovanjem, uglavnom od kralja (*bona adquisita*).⁴

² Usp. Marija Karbić, "Od plemićkog roda do plemenitih obitelji. Rod Borića bana iz Požeške županije od 13. do 15. stoljeća", u: S. Miljan – M. Jerković (ur.), *Izabrane teme iz hrvatske povijesti. Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004.-2006.* (Zagreb, 2007), 147-148. Na tu je pojavu upozorio i Damir Karbić, *The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred*, PhD Thesis (CEU Budapest, 2000), 200.

³ Vidi: Fügedi, *The Elefánthy*, 5; Karbić, *The Šubići*, 195-196; Marija Karbić, *Rod Borića bana. Primjer plemićkog roda u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji*, doktorski rad (Sveučilište u Zagrebu, 2005), 92-93.

⁴ O različitim vrstama dobara više vidi u: Mihajlo Lanović, *Privatno pravo Tripartita* (Zagreb, 1929), 204-207; Lujo Margetić, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – Stvarna prava* (Čakovec, 1983), 138-139; Isti, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo* (Zagreb, 1996), 279-286.

Prema *Tripartitu* pravo raspolaganja različitim vrstama dobara, i za života i iza smrti, bilo je različito.⁵ Nepokretnim je kupljenim dobrima, onaj koji ih je stekao slobodno raspolagao, a u slučaju ako nije sastavio oporuku, jednako su ih nasljeđivala i muška i ženska djeca, što Verbőczy objašnjava time da novac za koji su ta dobra nabavljena, spada među pokretna dobra, a na njih jednako nasljedno pravo imaju djeca oba spola.⁶ Nekretnine stečene darovanjem pripadale su samo muškim nasljednicima. Kao razlog tome *Tripartit* navodi činjenicu da su ta dobra stečena prvenstveno vojnom službom koju žene ne mogu vršiti.⁷ Treću vrstu nepokretnih dobara, nasljedna dobra, pripadala su sinovima i njihovim muškim potomcima, a u slučaju ako ovih ne bi bilo, muškim rođacima koji su s ostaviteljem povezani muškom linijom.⁸ Kćerkama je iz nasljednih očevih zemalja pripadala tzv. djevojačka četvrtina (*quarta puellaris*), tj. kćeri su nasljeđivale četvrtinu očeva nasljednog posjeda. No, prema *Tripartitu* ona nije trebala biti davana u zemlji već su njezinu vrijednost muški baštinici kćeri odnosno kćerima trebali isplatiti u novcu.⁹ Nasljedni posjedi imali su najveću važnost za obitelj, za njezin identitet i status, te su brižljivo čuvani, pa je i ovakvo ograničavanje nasljednog prava kćeri, čijim bi brakom njezin dio posjeda prelazio u ruke druge obitelji, bilo posljedica nastojanja da se ovi zadrže u rukama obitelji.

⁵ *Tripartit*, zbornik pravnih odredbi koji je početkom 16. st. sastavio István Verbőczy, predstavlja glavno vrelo za opće ugarsko srednjovjekovno pravo. Budući da je sastavljen na temelju običajnog prava i ranije objavljenih kraljevskih dekreta, on svjedoči i o razdobljima koja su prethodila njegovu nastanku. Ipak, pri njegovu korištenju u istraživanju mora se zadržati oprez, jer treba uzeti u obzir da *Tripartit* nije samo odraz postojećeg običajnog prava već i shvaćanja njegova sastavljača Istvána Verbőczyja i rimskog prava. Najnovije kritičko izdanje *Tripartita*: János M. Bak - Péter Banyó – Martyn Rady (prij.), *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendere by Stephen Werbőczy (The "Tripartitum")* (Idyllwild CA– Budimpešta, 2005) [dalje: *Tripartit*]. Ovo izdanje objavljeno je kao 5. svezak serije *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, a u njemu latinski tekst prati prijevod na engleski jezik. O *Tripartitu* vidi i u: Lanović, *Privatno pravo*; Janos M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14.-16. Jahrhundert* (Wiesbaden, 1973), 74-79, 121-123; Martin C. Rady (ur.), *Custom and Law in Central Europe* (Cambridge, 2003). Treba upozoriti da u pojedinim razdobljima tijekom srednjega vijeka u kraljevskim dekretima u ugarsko-hrvatskom kraljevstvu ne nalazimo razlike u nasljednim pravima s obzirom na vrstu dobara, kao i na to da u praksi postoje odstupanja od odredbi *Tripartita*. Usp. npr. Marija Karbić, "Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka", *Historijski zbornik* 59 (2006), 19-25.

⁶ Usp. *Tripartit*, p. I, t. 19: 74-75; t. 57: 126-127. Vidi i Antun Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest* (Zagreb, 1990), 362.

⁷ *Tripartit*, p. I, t. 18: 74-75; t. 21: 76-79; t. 28: 88-89.

⁸ Vidi: Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, 279-286. Ni prema hrvatskom običajnom pravu kćeri nisu imale pravo na patrimonijalne posjede, već samo na prikladan miraz u trenutku udaje. Usp. Damir Karbić, "Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998), 106.

⁹ Više o djevojačkoj četvrtini vidi u: Karbić, "Položaj plemkinja", 20-24 i ondje navedenoj literaturi.

Osim odredbi nasljednog prava, o važnosti nasljednih zemalja svjedoči i činjenica da otac obitelji nije, bez obzira na to što su se posjedi nalazili u njegovoj vlasti, mogao s njima potpuno slobodno raspolagati.¹⁰ Otuditi ih je mogao samo u krajnjoj nuždi, a nije imao pravo ni razbaštiniti sina.¹¹ Činjenica da otac nije mogao sina isključiti iz nasljedstva, ujedno je značila i da ga nije mogao isključiti iz roda.¹² Odnosno, mogli bismo reći i obratno, da je činjenica da otac sina ne može isključiti iz roda dovela i do toga da ga nije mogao ni isključiti iz obiteljskih posjeda kao bitne odrednice obiteljskog/rodovskog identiteta.

Uska povezanost između vlasništva nad posjedima i pripadnosti plemićkim rodovima i obiteljima utjecala je i na pravne odredbe koje su regulirale načine na koje su se posjedi dijelili među članovima plemićkih rodova i obitelji.

Diobe posjeda među članovima plemićkih rodova u ugarsko-hrvatskom kraljevstvu bile su redovita pojava, a pravne su odredbe predviđale mogućnost podjele posjeda već između očeva i sinova, čime bi se sin ujedno i emancipirao od očeve vlasti. Otac je sina u određenim slučajevima (na primjer, ako bi sin zlostavljao roditelje ili ih pokušao ubiti, ako ne bi pomogao oslobođenju oca iz zarobljeništva ili ako bi se družio s kriminalcima i trošio očevinu) mogao prisiliti na diobu.¹³ Kao što je otac u određenim slučajevima

¹⁰ *Tripartit*, p. I, t. 58: 126-129. Na ograničena prava oca obitelji u raspolaganju nasljednim dobrima ukazuju i neke druge odredbe *Tripartita*. Otac je, naime, imao obvezu podići djecu, to jest hraniti ih i odijevati, te im osigurati budućnost (sinovima podjelom posjeda, a kćerima udajom). Dužnost da sa sinom podijeli nasljedni posjed implicira očevu obvezu da taj posjed očuva. Usp. Fügedi, *The Elefánthy*, 22. Shvaćanje da osoba ne može potpuno slobodno raspolagati nasljednim posjedom, nalazimo i u hrvatskom običajnom pravu. Poljički zakonik propisuje da svatko tko od predaka naslijedi stari posjed, mora taj posjed obrađivati te može od njega živjeti, ali ga ne smije rasipati bez velike potrebe. Isti članak, doduše, dalje govori da svatko tijekom života, a i u oporuci, ima pravo raspolagati imovinom prema vlastitoj volji, što bi bilo u suprotnosti s prvim dijelom odredbe. Vjerojatno se ovaj dio odredbe odnosi na ostala dobra, a ne na očinski posjed. Usp. Karbić, "Hrvatski plemićki rod", str. 89-90.

¹¹ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, 296-297. Za razliku od odredbi *Tripartita* hrvatsko običajno pravo dopuštalo je ocu da razbaštini sina, što se može tumačiti jačim utjecajem rimskog prava. Ipak, to je bilo moguće samo u određenim slučajevima. Poljički zakon navodi trinaest slučajeva u kojima otac *može po duši udijeliti svoje sinov od bašćine*. Otac je mogao razbaštiniti sina ako ovaj tuče roditelje, ne poštuje ih, pokuša ih ubiti, ne poštuje očev krevet, ometa ga u pisanju oporuke, odbija izdržavati mentalno oboljelog roditelja, optužuje roditelje pred sudom (izuzev za prijestupe protiv vjere i izdaju), ne želi oca otkupiti iz zarobljeništva ili živi društveno neprihvatljivim načinom života (zločinac je, bavi se nečasnom profesijom itd.). Novigradski zbornik navodi da otac ima pravo otpustiti sinove bez posjeda ako se žele odvojiti od njega bez opravdanog razloga, te im je u tom slučaju trebao dati samo motiku, sjekiru i užu. Usp. Karbić, "Hrvatski plemićki rod", 88-89.

¹² Na to je upozorio već Fügedi, *The Elefánthy*, 22.

¹³ *Item ulterius sciendum quod pater potest filium suum puberem atque legitimae aetatis sed non impuberem in casibus infrascriptis ad divisionem hereditatum et aliarum rerum compellere, non tamen potest de illis eum exhaereditare. [§1] Primo si filius in parentes manus violentas iniecerit, vel aliam gravem et notabilem iniuriam eis intulerit. [§2] Item si parentes*

imao pravo tražiti diobu, isto je mogao učiniti i sin (na primjer, ako je otac rasipnik, ako bezrazložno s njim okrutno postupava, ako mu brani ženidbu, ako ga sili na grijeh, ali i u slučaju ako bi uz očev pristanak sklopio brak).¹⁴ Jasno, sve ovdje navedeno odnosi se na nasljedne posjede, budući da je stečenim posjedima, otac mogao slobodno raspolagati.¹⁵

Iza očeve smrti prema *Tripartitu* očinska su dobra sinovi trebali podijeliti na jednake dijelova. Očinska kuća trebala je pripasti najmlađem bratu, a ostalima bi iz zajedničkih dobara trebale biti izgrađene slične kuće.¹⁶ Obiteljske isprave trebao je čuvati najstariji sin, koji je braći, ukoliko su to tra-

---

*criminaliter accusaverit de tali causa quae in perniciem principis vel reipublicae totius regni non vergit. [§3] Item si vitae parentum insidiatus fuerit veneno scilicet vel alio modo in necem parentum conspirando. [§4] Item si cum maleficis, vel aliis nefandae vitae hominibus contra voluntatem patris perseveraverit bona paterna prave consumendo[§5] Item si parentem captum de manibus inimicorum vel de carcere cum potuerit non redemit, neque liberavit, vel pro eo fideiubere recusavit. (Tripartit, p.I, t. 52: 120-121). Vidi i: Lanović, *Privatno pravo*, 131.*

¹⁴ *Econtrario vero filius (etiam in potestate paterna constitutus) patrem suum in casibus subnotatis ad bonorum et rerum divisionem faciendam cogendi et inducendi habet auctoritatem praemissa patria potestate non obstante. [§1] Primo quando pater dilapidator bonorum suorum extiterit, et bona sua ac filioorum suorum non ex necessitate et causa rationabili sed per fraudem potius alienavit, vel alienare manifeste pretendit, et de huiusmodi voluntate sua filio evidenter constabit. [§2] Item si quando haereditates et iura sua possessionaria licet non alienavit, nec alienare intendit tamen ea non debite colit aut custodit sed desolari permittit. [§3] Item si pater filium sine iusta causa et sine notabili culpa impie et crudeliter corripit. [§4] Item quando pater filium post perfectum tempus legitime aetatis matrimonium contrahere vetat. [§5] Item quando pater cogeret filium suum ad peccandum. [§6] Quamvis autem filius patrem criminaliter accusare (prout immediate praenarratum est) non valeat tamen hoc casu (deo enim magis, quam parentibus obediendum est) poterit filius honestis conditionibus patrem ad divisionem bonorum faciendam non accusando, vel criminaliter contra eum agendo sed potius errori et defectui illius compaciendo provocare et inducere atque etiam compellere. (Tripartit, p. I, t. 53, 1-6: 122-123). Sciendum etiam est quod postquam filius annuente patre legitime duxerit uxorem (non obstantibus praenarratis casibus) poterit patrem suum semper (rite tamen et legitime) ad divisionem in omnem eventum cogere ubi aequaliter de utriusque patris videlicet et filii bonis ac rebus divisio peragenda erit .... (Tripartit, p. I, t. 54: 122-125). Vidi: Lanović, *Privatno pravo*, 131-132.*

¹⁵ *[§7] Divisionem autem praedecaratam bonorum et rerum propter praemissos casus fiendam intellige semper de bonis et iuribus possessionariis atque rebus mobilibus avitis et non propriis serviciis vel virtutibus patris acquisitis. [§8] Nam si pater ob causas et rationes praescriptas coegerit filium suum ad divisionem tunc de bonis et haereditatibus seu iuribus possessionariis atque rebus mobilibus per eum qualitercunque acquisitis et inventis divisionem cum filio facere non tenetur (Tripartit, p. I, t. 53,7-8: 122-123). Vidi i: Tripartit, p. I, t. 5,1: 52-53; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, 297.*

¹⁶ *... [§2] Unde notandum quod universa bona et quolibet iura possessionaria cunctorum dominorum, baronum ac magnatum: et nobilium paterna et avita quocunque nomine censeantur inter filios eorundem dominorum: et nobilium fratres scilicet carnales aequaliter dividuntur: et quot sunt fratres in tot sequestrantur patres. Domus autem paterna filio iuniori deputatur ad residendum et habitandum, ita tamen ut caeteris quoque filiis seu fratribus de communi proventu huiusmodi bonorum et iurium possessionariorum aliae domus illi paternae similes in loco communi, ubi videlicet illorum quilibet voluerit, extruantur et aedificentur habitandae....(Tripartit, p. I, t. 40: 104-107).*

žila, morao dati ovjerene prijepise.¹⁷ Ovdje treba naglasiti da je upravo pravo svih sinova na jednake dijelove nasljednih zemalja bila bitna karakteristika ugarskog i hrvatskog srednjovjekovnog prava. Takav sistem nosio je sa sobom određene rizike. Dijeljenje posjeda među sve sinove dovodilo je do rascjepkanosti posjeda i osiromašenja.¹⁸

Što nam govore primjeri iz života?

O podjelama posjeda do kojih je dolazilo među članovima plemićkih obitelji na području današnje Slavonije svjedoče nam različite isprave. Jedan primjer diobe posjeda između oca i sinova na području kojim se ovom prilikom bavimo, dolazi nam iz 1432. godine. Tada uz posredovanje kralja Žigmunda, više biskupa i istaknutih velikaša dolazi do podjele posjeda između palatina Nikole Gorjanskog i njegovih sinova Nikole i Ladislava, tada mačvanskog bana. Povod diobi bio je sukob do kojeg je između oca i sinova došlo upravo zbog njihovih imanja.¹⁹

No, iako su pravne odredbe predviđale mogućnost diobe posjeda između oca i sinova te je, kako smo vidjeli, do njih ponekad i dolazilo, u praksi je do podjele većinom dolazilo tek nakon očeve smrti, a one između oca i sinova više su bile izuzetak nego redovna pojava.

I u savsko-dravskom međurječju nalazimo primjere podjele posjeda među braćom, a sama je podjela znala biti povezana i s drugim poslovima. Tako je 1261. godine u Požeškoj županiji Petar, sin Stjepanov, svom bratu Ivanu u zamjenu za Ivanov posjed *Zelnatech* uz Višenovu zemlju Zdence prepušta i svoj dio u njihovu nasljednom posjedu Prvča, koji su dotada zajedno držali.²⁰ U ovom su slučaju, znači, bili povezani podjela i zamjena posjeda.

¹⁷ Dabinović, *Hrvatska državna*, 396.

¹⁸ Usp. Rady, *Nobility, Land*, 46.

¹⁹ Imre Nagy, *Codex diplomaticus patrius / Hazai okmánytár*, 8 sv. (Győr – Budapest, 1865-1891), 7: 452-454. O ovome slučaju vidi i: Stanko Andrić, *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju* (Slavonski Brod, 2001), 102-103.

²⁰ Tadija Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, 18 sv. (Zagreb, 1904-1990) [dalje: *CD*], 5: 200-202. U srednjovjekovnoj Požeškoj županiji spominju se, inače, dva naselja s imenom Zdenci. Na mjestu jednog od njih danas se nalaze Eminovci, a na mjestu drugog Brodski Zdenci. Usp. Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 5 sv. (Budimpešta 1890-1941), 2: 433; Josip Bösendorfer, *Crtime iz slavonske povijesti* (Osijek, 1910), 156; Georg Heller, *Comitatus Poseganensis* (München, 1975), 250; Pál Engel, *Magyarország középkor végén*, PC CD-ROM (Budimpešta, 2002) [dalje: *MKV*]. Višenovoj zemlji Zdenci ne odgovara ni jedno od ovih mjesta. Moguće je da se nalazila u okolini Mačkovca, južno od Prvče (usp. Pál Engel, *Naselja Požeške županije* (rukopis) [dalje: *Požega* (rukopis)], s. v. Zdenc). *Zelnatech* se možda nalazio na mjestu današnjeg sela Sičice. Usp. Engel, *MKV*; Isti, *Požega* (rukopis), s. v. Szelnatac. Heller navodi samo da se vjerojatno nalazio u okolici Cernika (*Comitatus Poseganensis*, 251). Petra i Ivan bili su pripadnici roda Borića bana. O ovome rodu više vidi u: Karbić, *Rod Borića bana* i ondje navedenoj literaturi. O pripadnosti braće Petra i Ivana rodu Borića bana vidi: Karbić, *Rod Borića bana*, 84.

Osim diobe očevih posjeda među sinovima iza njegove smrti, zabilježene su nam i slučajevi u kojima su, ukoliko bi jedan od braće umro bez nasljednika, njegove posjede dijelila ostala braća. Godine 1330. su sinovi Lovre Pekerskog Petar, Lőkös i Pavao podijelili posjede svoga preminulog brata Dominika okončavši tako spor koji su zbog njih vodili. Dominikove dijelove u posjedima Aszuág i Sveti Đurađ dobili su Petar i Lőkös, dok je Pavlu pripao njegov dio u posjedu Peker.²¹

Ipak, treba reći da posjede često među sobom nisu dijelila braća, već je do diobe dolazilo tek među njihovim sinovima ili unucima.²² O tome nam svjedoči i sljedeći primjer iz Požeške županije.

Godine 1272. braća Marcel, Mihael, Višen i Vid, sinovi Benedikta iz roda Borića bana, izmirili su se sa svojim rođakom, najvjerojatnije bratićem, Berislavom, sinom Berislava, i podijelili s njime šume koje su se nalazile između Mrsunje i Save.²³ Nešto poslije spomenute nagodbe došlo je i do diobe ostalih posjeda između ovih grana plemićkog roda Borića bana. Tom se prilikom s jedne strane nalaze Višen, Mihael i Vid, sinovi Benediktovi, i Benedikt i Blaž, sinovi Marcelovi, što upućuje na to da je Marcel u međuvremenu umro, a s druge Berislav, sin Berislavov.²⁴ Iz ovoga slučaja vidimo i da se podjela posjeda mogla odvijati postupno. Prvo su podijeljene šume, a ostatak posjeda kasnije. Isto tako, iz gore se navedenog vidi da nisu dijeljena samo sela i obradiva zemlja, već i šume. Inače su u diobenu masu ulazila i različita prava i prihodi. Tako se i u nekim ispravama u vezi s diobama spominju i patronatska prava nad crkvama i samostanima, prihodi od mlinova, riječnih prijelaza, trgovišta.²⁵

²¹ Magyar Országos Levéltár (MOL), DL 99922. Regesti dokumenata objavljeni su u: Gyula Kristó i dr., *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*, 1- sv. (Budapest – Szeged, 1990-), 14: 148; 150-151; 258-259. Pekerski (Pekri) su obitelj koja je potekla iz plemićkog roda Tétény. O ovome rodu više vidi u: János Karácsonyi, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* (Budapest, 1900), 1003-1007. Usp. i Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457/Középkori magyar genealógia*, PC CD-ROM (Budimpešta, 2001) [dalje: Engel, *MVA/KMG*], s. v. Tétény nem Pekri. Naselje Aszuág nalazilo se je u okolici Donjeg Miholjca i Svetoga Đurđa, to jest na cesti koja vodi iz Donjeg Miholjca u Sveti Đurađ. Usp. Dezső Csánki, *Kőrösmegye a XV-ik században* (Budapest, 1893), 56-58, 91; Bösendorfer, *Crtice*, 95. Peker su Sredani Donji (usp. Engel, *MKV*, s. v. Pekerszerdahely).

²² Usp. Rady, *Nobility, Land*, 45; Pál Engel, "Erbteilung und Familienbildung", u: Balázs Nagy – Marcell Sebök (ur.), ... *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways ...* (Budapest, 1999), 411.

²³ *CD*, 6: 14-15. O rodbinskim vezama Berislava i Benediktovih sinova vidi: Karbić, *Rod Borića bana*, 82-83; Prilog 1. Rodoslovlje, 197.

²⁴ O ovoj diobi saznajemo iz isprave kojom su je 1326. potvrdili Berislavovi unuci Jakov i Stjepan, sinovi Dežea, i Nikola, sin Nikole, s jedne, te Nikola Treutul s druge strane (*CD*, 9: 306-307). Kako je Nikola Treutul došao do posjeda Benediktovih sinova nije zasada poznato.

²⁵ Usp. npr. Engel, "Erbteilung", 414.

Godine 1296. obiteljske posjede u Ugarskoj i Slavoniji međusobno su podijelili Korodski, unuci kneza Kleta (Keleda). S jedne strane tada su se našli Lovro, Filip i Ladislav, sinovi Kletova sina Filipa, a s druge Ivan, Filip, Dimitrije i Ladislav, sinovi Kletova sina Ladislava.²⁶

Pred požeškim kaptolom 1311. posjede također dijele bratići. Taj puta radi se o unucima Dimitrija iz roda Aba, magistar stolnika (*magister dapiferorum*) hercega Kolomana, Dimitriju, Nikoli i Aleksandru, Aleksandrovim sinovima, i njihovim bratićima Lukaču, Petru, Dimitriju, Ladislavu i Stjepanu, Petrovim sinovima.²⁷

Ovdje treba naglasiti da je bio čest slučaj da je i nakon podjele posjeda dio ostao u zajedničkom vlasništvu. Pa i na primjeru Berislava Berislavova i Benediktovih sinova iz roda Borića bana vidjeli smo da je dioba mogla biti izvršena u etapama. Istovremeno stoga možemo naći neke zemlje u posjedu plemićkog roda, pojedinih njegovih grana odnosno obitelji poteklih iz njih i one u vlasništvu pojedinaca.²⁸ I *Tripartit* razlikuje pojedinačno vlasništvo i suvlasništvo, koje može biti podijeljeno (ako su dijelovi vlasnika idealno određeni, ali stvarno još nisu odvojeni) i nepodijeljeno (ako nisu ni idealno određeni).²⁹

Razlozi zbog kojih je dolazilo do podjela i načini na koji su se provodile bili su različiti. Do dioba je često dolazilo zbog nesloge. I u prije spomenutoj podjeli šume između Mrsunje i Save do podjele dolazi kako bi se prekinule nesuglasice, a sličan je slučaj i iz 1283. godine. Tada su Leustahijevi sinovi Roland (Lorand) i Deže, Stjepanovi sinovi Dominik i Ladislav, i Oliverovi sinovi Rejnold i Nikola, pripadnici roda Ratold (Rátót) tužili svoga bratića Matiju, sina bana Rolanda (Loranda), da im je oteo neke posjede. Kako bi se okončao spor i obnovila “bratska ljubav” stranke su se u kraljevoj

²⁶ CD, 7: 237-241. Za rodoslovlje ove obitelji vidi: Engel, *MVA/KMG*, s. v. Kórógy. O Korodskima je pisalo više autora, od Móra Wertnera i Mije Jožića do Ive Mažurana i Stanka Andrića. Vidi npr. Mijo Jožić, “Obitelj grofova od Korogya”, *Vjesnik županije Virovitičke* 21 (1912), 20: 173-176; 21: 183-185; 22: 191-194; 23: 199 + posebni prilog; Mór Wertner, “Családtörténeti adalékok. I. Az első Kórógyiak”, *Turul* 10 (1892), 166-172; Josip Bösendorfer, “Parba radi osječke carine među opatijom u Cikadoru i porodicom Korogi”, *Starine JAZU* 34 (1913), 366-378; Ive Mažuran, *Srednjovjekovni i turski Osijek* (Osijek 1994), 52-87; ; Stanko Andrić, “Posljednji plemići Korodski i čudesa sv. Ivana Kapistrana”, u: Stjepan Marijanović (ur.), *Književni Osijek - studije i eseji* (Osijek 1996), str. 125-133.

²⁷ CD, 8: 301-304. Ovi pripadnici roda Aba podijelili su svoje nasljedne posjede već potkraj 13. stoljeća, a dioba iz 1311. predstavlja zapravo obnovu te ranije podjele, koju je 1299. bio potvrdio i Andrija III. Mlečanin. Usp. Gusztáv Wenzel, *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus / Árpádkori új okmánytar*, 12 sv. (Budapest, 1860-1874), 10: 329-332. Za genealoške podatke o ovoj grani roda Aba usp.: Engel, *MVA/KMG*, s. v. Aba nem, 8. Lipóci ág, 1. tábla: Nekesei. O ovom plemićkom rodu pisao je i Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 17-85.

²⁸ Usp. npr. Rady, *Nobility, Land*, 45; Karbić, *Rod Borića bana*, 173-175, 179-181.

²⁹ Lanović, *Privatno pravo*, 210.

prisutnosti složile da izvrše diobu svih posjeda, nasljednih, stečenih i kupljenih, među kojima i onih u Požeškoj županiji.³⁰

Nasuprot tome stoje primjeri u kojima, bar nam o tome vrela ništa ne kazuju, sukobi nisu uzrok diobe već do nje dolazi mirno. Tako je izgleda bilo i s prije spomenutom diobom Kletovih unuka iz 1296. godine.

Činjenica da je i bez sukoba dolazilo do podjele posjeda, potpuno je razumljiva. Do trenutka podjele, posjedi su držani zajednički te su i svi oni koji su stečeni, bez obzira na način stjecanja (darovanjem ili kupnjom), kao i na to tko ih je stekao, ulazili u zajedničku imovinu.³¹ Nepodijeljeni članovi roda/obitelji često su i živjeli zajednički. Nisu bili ni pravne osobe u punom smislu riječi, a njihov je položaj u društvu bio definiran prvenstveno njihovom pripadnošću rodu.³² Stoga je podjela posjeda bila nužna da se postigne neovisnost, kako pravna tako i imovinska.

Treba reći da podjela posjeda među članovima roda nije odmah dovodila i do podjele roda i osamostaljivanja pojedinih njegovih grana. Naime, članovi roda su i nakon podjele posjeda međusobno ostajali povezani posjedovnim pravima, što se očituje u međusobnim nasljednim pravima, kao i pravilu da nitko ne može prodati ili zamijeniti svoj nasljedni posjed bez suglasnosti rođaka, te s time povezanim rođaćkim pravom prvokupa.³³

Dva tipa podjele posjeda

Istraživanja dioba posjeda plemićkih rodova u Ugarskoj ukazala su da postoje dvije osnovne vrste njihove podjele. Posjedi su dijeljeni ili na način da je jedan posjed dobila jedna grana, drugi druga, i tako dalje, odnosno ako se radilo o samo jednom posjedu, on je podijeljen tako da je svaka strana u njemu dobila dio jasno odijeljen od onih koji su pripali drugima, ili na način da se svaki pojedini posjed dijelio na manje dijelove (tzv. *portiones possessionaria*), koji su onda podijeljeni među strankama u diobi tako da su na kraju u svakom posjedu sve grane dobile po dio. Pál Engel prvi način diobe naziva *Gebietsteilung* (= podjela područja), a drugi *Hufenteilung* (= podjela selišta) stoga što se, prema njegovu mišljenju, u ovom drugom slučaju ne radi o podjeli teritorija, već samo selišta (i u ispravama često stoji da je podjela izvršena *tantummodo in locis sessionalibus*), čime sam posjed, kojega osim selišne zemlje čine i šume i pašnjaci, koji se zajednički koriste, a i same se

³⁰ CD, 6: 439-440. O rodbinskim odnosima stranaka u sporu vidi: Engel, *MVA/KMG*, s. v. Rátót nem, 1. tábla, a općenito o ovom plemićkom rodu u: Karácsonyi, *A magyar nemzet-sége*, 911-930.

³¹ Usp. npr. *Tripartit*, p. I, t. 43-44: 108-111.

³² Engel, "Erbteilung", 417.

³³ Usp. Karbić, *Rod Borića bana*, 176-179; Ista, "Od plemićkog roda", 150-151.

korisnosti pojedinih selišta nalaze u različitim dijelovima posjeda, često gusto isprepletenim, u osnovi ostaje nepodijeljen.³⁴

Oba tipa podjele posjeda nalazimo u svim slojevima plemstva, od najmoćnijih magnatskih obitelji do sitnog plemstva. Osim toga, treba reći da način na koji je dioba provedena, nije ovisio o dijelu ugarsko-hrvatskog kraljevstva o kojem se u određenom slučaju radilo, budući da obje vrste diobe posjeda nalazimo diljem kraljevstva, već o tome kada je izvršena. Prvi je način podjele bio uobičajen u ranijem razdoblju (do sredine 14. stoljeća), dok je drugi prevladao u kasnijem. Prvi zabilježeni slučaj diobe drugog tipa dolazi nam iz svibnja 1343. godine, kada svoje posjede dijele Csicserski, plemićka obitelj s imanjima u županijama Ung i Sáros.³⁵ Ta je vrsta diobe tijekom vremena (izgleda već do šezdesetih godina 14. stoljeća) potpuno potisnula prvu, o čemu nam osim isprava, koje nam bilježe same diobe ili s njima povezane parnice, svjedoče i porezni popisi iz 16. stoljeća u kojima u svakom selu i dijelu sela kao vlasnike nalazimo sve ili barem više grana obitelji koja ih je ranije držala, a ne samo jednu.³⁶

Ovu pojavu možemo pratiti i na području Slavonije.

Primjer prvog načina podjele nalazimo i u već spomenutoj diobi posjeda među članovima plemićkog roda Aba. Kada su se dijelili unuci Dimitrija iz roda Aba, jedna je grana dobila jedne posjede, a druga druge. Sinovi njegova sina Aleksandra dobili su Našice i Podgorač, a Petrovi sinovi Radovan i Szentmihály u Baranjskoj županiji.³⁷

Promjene u načinu na koji su posjede dijelili pripadnici plemićkih rodova, lijepo se mogu vidjeti i na primjeru roda Tibolda bana.³⁸ Godine 1231.

³⁴ Na ovu je pojavu pažnju skrenuo Engel, "Erbteilung", 411-421.

³⁵ Treba napomenuti da se i u nekim ranijim slučajevima djelomično primjenjivao drugi tip diobe kada su to okolnosti zahtijevale. Engel navodi primjer člana plemićke obitelji Nagymihály koji su tridesetih godina 14. stoljeća izvršili diobu svojih posjeda u županijama Zéemplen i Ung. Oni su ondje tada držali šumovito i relativno slabo naseljeno područje. Prilikom podjele sjedište obitelji Nagymihály podijelili su tako da je svaka grana u njemu dobila dio, to jest, podijelili su ga na selišta, od kojih je svaka grana dobila neka, dok su ostale posjede podijelili u skladu s načelima prvog tipa.

³⁶ Engel, "Erbteilung", 413, 415-416.

³⁷ Csánki i Bösendorfer drže da se je Radovan nalazio jugozapadno od Valpova. Usp. Csánki, *Magyarország*, 2: 519; Bösendorfer, *Crtice*, 116. Györffy smatra da je bio zapadno od Osijeka. Vidi: György Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, 4 sv. (Budapest, 1963-1998), 1: 372. Isto smatra i Engel koji kaže da leži zapadno od Osijeka, u susjedstvu Retfale. Usp. Pál Engel, *Naselja Baranjske županije* (rukopis), s. v. Radvány; Isti, *MKV*. Szentmihály se vjerojatno nalazio u njegovoj blizini. Györffy navodi da je bio negdje između Osijeka i Valpova, uz donji tok Karašice (Györffy, *Az Árpád-kori*, 1: 391).

³⁸ Više o ovome rodu vidi u: Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 1007-1011; Vjekoslav Klaić, "Plemići Svetački ili nobiles de Zempche. (997.1719.)", *Rad JAZU* 199 (1913), 1-66. Pripadnici roda Tibolda bana u literaturi se spominju i kao Tiboldovići, Tiboltovići, Tibold, Thiboldi, Svetački, Szencsei, de Zempche, Senčeji, Zenišćanski, a u vrelima se označuju kao

šestorica sinova kneza Budura podijelilo je pred pečuškim kaptolom nakon smrti svoga oca njegove prostrane posjede u Ugarskoj i Slavoniji. Starija braća Jakov, Kuzma i Petke dobili su glavni posjed roda (*predium principale* kako kaže isprava) Baboču (*Boboucha*) u Ugarskoj s njegovim pripadnostima,³⁹ potom *Syrionuk* s cijelom Toplicom i četiri sela uz Dravu (*Bic, Stephany, Chaba, Dabaka*),⁴⁰ dok je mlađoj braći Tomi, Buduru i Tiboldu pripao posjed *Zenche* (Szencse, Svetačje) sa selom *Welhen* na Dravi,⁴¹ te grad *Labod*⁴² u Ugarskoj s njegovim pripadnostima.⁴³ Zanimljivo je, iako na sličnu pojavu nalazimo i drugdje, da se braća nisu podijelila tako da je svaki dobio svoj dio već su po trojica braće zajedno držala svoj dio. Na to je upozorio već i Vjekoslav Klaić, koji je smatrao mogućim da su tri brata bila rođena od jedne, a tri od druge majke, te je držao da bi to moglo biti razlogom ovakve podjele.⁴⁴

Sredinom 14. stoljeća dolazi do nove diobe među pripadnicima ovoga roda. Tada zemlje koje su baštili od svoga oca Ivana, sina Tiboldova, dijele braća Lőkös (Leukus) i Kakas (Kakos). Podjelu su 13. rujna 1343. pred požoškim kaptolom izvršili njihovi zastupnici. U posjedima Donje Svetačje (prema Savi), Gornje Svetačje (na sjeveru), kao i onima koji su se nalazili uz njihov grad Bijelu Stijenu, te Završju (*Zauerse*), Siraču (*Zirth*), posjedu *Janorya*, svaki je od braće dobio dio, dok su posjedi *Belavowch*⁴⁵ i *Cosech* pripali Lőkösu, a Cirkvenica (*Cyrkuenicha*) i *Ymentw*⁴⁶ s lukom Kakasu.⁴⁷ Prilikom navedene podjele u nekim su slučajevima navedena i selišta koja se dijele (*sessionis autem et fundi ... taliter inter ipsos sunt divisi: Quod Thomasinteleke et Marizlowteleke cesserunt magistro Kakos cum omnibus utilitatibus eorundem, magistro vero Lewkus cesserunt Damyanteleki et Thomethteleki similiter cum omnibus utilitatibus eorundem*). U drugim je

---

de Zenche, de genere Thybold, de genere Tybold bani, Tibolch (usp. Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 1007; Klaić, "Plemići Svetački", 4; Bösendorfer, *Crtice*, 83; Engel, *MVA/KMG*, s. v. Szencsei).

³⁹ Nalazio se u županiji Somogy. Danas Babócsa. Usp. Engel, *MKV*, s. v. Babócsa.

⁴⁰ *Syrionuk* je vjerojatno Sirač. Posjed Toplica nalazio se na području Daruvara. Usp. Engel, *MKV*, s. v. Szircs; Héviz; Csánki, *Körösmegye*, 43, 45, 80; Bösendorfer, *Crtice*, 86-87.

⁴¹ Ovaj se posjed nalazio na području Novske. Pripadao je Križevačkoj županiji. Usp. Engel, *MKV*, s. v. Szencse. Csánki i Bösendorfer samo mjesto stavljaju u okolicu Jasenovca i Puske (Csánki, *Körösmegye*, 37, 78; Bösendorfer, *Crtice*, 83).

⁴² Također se nalazio u županiji Somogy. Danas Lábod, jugozapadno od Kaposvára. Usp. Csánki, *Magyarország*, 2: 579.

⁴³ Nagy, *Hazai okmánytár*, 8: 27-28.

⁴⁴ Usp. Klaić, "Plemići Svetački", 8.

⁴⁵ *Belavowch* je danas Bjelanovac, sjeverozapadno od Bijele Stijene. Usp. Csánki, *Körösmegye*, 39; Bösendorfer, *Crtice*, 84; Engel, *MKV*.

⁴⁶ U Cirkvenici se nalazila crkva sv. Marije. Pripadnost je Bijele Stijene (Csánki, *Körösmegye*, 78). *Ymentw* (=Imentö) je Imenszki (Csánki, *Körösmegye*, 123).

⁴⁷ *CD*, 11: 79-86. O tome vidi i: Klaić, "Plemići Svetački", 18-19.

slučajevima, pak, samo rečeno koja polovina pripada kojem bratu.⁴⁸ U ispravi tako, na primjer, stoji da je u posjedu Donje Svetačje Kakas dobio istočni, a Lökös zapadni dio (*ex parte orientis cessisset in porcionem magistri Kakos prenotati, ex parte vero occidentis cessisset magistri Leukus antedicto*).⁴⁹ Zanimljivo je da su vanjske granice svakoga od tih posjeda detaljno opisane, a one između dijelova koji su pripali jednom odnosno drugom bratu uopće nisu navedene. To upućuje na to da se posjed i dalje doživljavao kao cjelina što bi također bilo u skladu s postavkama drugog tipa podjele. Ovdje bih htjela stoga napomenuti da mi se čini potpuno opravdanim govoriti o drugom tipu podjele posjeda i u slučajevima kada podjela na selišta nije izrijeком spomenuta ako su zadovoljeni drugi uvjeti (ako u svakom pojedinom posjedu imaju po dio sve strane, ako granica između dijelova pojedinih grana u posjedu nije točno određena, ako se posjed i dalje na neki način tretira kao cjelina).

Dobar primjer pružaju nam i podjele posjeda među pripadnicima roda Borića bana. Prve zabilježene diobe posjeda među članovima ovoga roda pripadaju prvom tipu. Iako se u navedenim slučajevima ne radi o više posjeda, te se podjela nije ni mogla izvršiti na način da svaka grana dobije svoj posjed, nesumnjivo se radi o prvom tipu diobe budući da su dijelovi posjeda koje su dobile razne grane jasno odijeljeni te svaki za sebe predstavlja kompaktnu cjelinu.⁵⁰ Naime, u ranije spomenutoj podjeli iz 1272. Benediktovi su sinovi s Berislavom, sinom Berislava, šume između Mrsunje i Save podijelili tako da su pola šume za uzgoj svinja i ostalo koristili Benediktovi sinovi, a pola Berislav. Mrsunju su prema tome ugovoru trebali zajednički koristiti.⁵¹ Prilikom podjele ostalih posjeda do koje je, kako smo vidjeli, došlo nešto kasnije, a koju su 1326. potvrdili Jakov i Stjepan, sinovi Dežea, i Nikola, sin Nikole, unuci Berislavovi, s jedne, a Nikola Treutul s druge strane, točno je opisana granica koja dijeli zemlje tako da su one s jedne njene strane pripale Benediktovim, a one s druge strane Berislavovim nasljednicima.⁵²

Prva podjela posjeda među članovima roda Borića bana, koja bi prethodila gore navedenim, a u kojoj bi različite grane obitelji dobile različite pos-

⁴⁸ CD, 11: 83.

⁴⁹ CD, 11: 80.

⁵⁰ Ovakav oblik podjele unutar prvoga tipa spominje i Engel navodeći primjer podjele jednog posjeda u županiji Zemplén između trojice sinova bana Pavla iz roda Gutkeled. Usp. Engel, "Erbteilung", 414.

⁵¹ CD, 6: 14-15.

⁵² *Prima meta incipit iuxta fluvium Zava supra Glauichafug ab arboribus harast, que est Berizlai a parte orientali, et keurus(!), que est partis adverse a parte occidentali; inde tendens versus septemtrionem ad Cezyntou et pervenit ad duas arbores keurus, que est Berizlai et harast, que est filiorum Benedicti; inde pervenit ad ipsum Cezyntoum et ibi sunt due arbores keurus, que est Berizlai et harast, que est filiorum Benedicti super quibus sunt signa et sub eisdem mete terre ibique terminatur.* (CD, 9: 307)

jede, nije nam, nažalost, dokumentirana u izvorima, ali se na osnovu analize drugih vrela može s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da se odigrala u vrijeme unuka Borića bana. O njoj nam svjedoči činjenica da su posjedi ovoga roda razdijeljeni u dvije grupe (na one koji se nalaze u zapadnom i one koji se nalaze u istočnom dijelu Požeške županije), koje, otkada ih u vrelima možemo pratiti, drže različite grane roda.⁵³

Vrela vezana uz rod Borića bana opisuju nam i slučaj diobe koji pripada drugom tipu. Godine 1396. došlo je do podjele posjeda između dviju grana Cerničkih. Tada su posjede dijelili Dominik i Stjepan, sinovi Dežea, Ivan i Nikola, Ladislavovi sinovi, Stjepan, sin Nikolin, Toma i Ivan, Jurjevi sinovi, i Stjepan, sin Mihaelov, s jedne, a njihovi rođaci Benedikt, sin Egidijev, i njegovi nećaci Juraj, Mihael, Matej i Dominik, sinovi Benediktova brata Kormusa, s druge strane.⁵⁴ Požeški kaptol je 23. ožujka izvijestio kralja Žigmunda da je izvršio podjelu između njih i odredio granice posjeda oko kojih su se sporili.⁵⁵ Podijeljeni su posjedi Cernik, Gornja Trnava,⁵⁶ Prvča, Prvčica, Okić,⁵⁷ *Haroiateleke*,⁵⁸ Kukavica, druga Kukavica,⁵⁹ *Derugamhege*, Ljupina,⁶⁰ *Varallia*,⁶¹ te *Ialsovicha*.⁶² Dioba je izvršena tako da su posjedi razdijeljeni na manje dijelove od kojih su neki pripali jednoj, a drugi drugoj grani, te su na taj način u pojedinom posjedu obje grane dobile dio. Ovdje treba napomenuti da je ovom prilikom točno određeno i kojem će pripadniku ili ogranku pojedine grane pripasti koji dio. Osnovna jedinica koja se pri podjeli spominje bilo je kmetsko selište (*sessio*). Prilikom diobe Ljupine navedeno je tako da su tri selišta na jugu dobili Egidijev sin Benedikt i njegova braća, druga tri selišta dobili su Ladislavovi sinovi i Stjepan, sin Nikolin, a treću je grupu od tri selišta primio Stjepan, sin Mihaelov, zajedno s Dežeovim i Jurjevim sinovima.

⁵³ Usp. Marija Karbić, "Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine XIV. stoljeća", *Scrinia Slavonica* 5 (2005), 48-61; Ista, *Rod Borića bana*, Prilog 1. Rodoslovlje, 197. Sličan je slučaj opisao i Fügedi, *The Elefánthy*, 110. Iako nam nisu sačuvani podaci o prvoj podjeli posjeda među članovima obitelji Elefánthy, činjenica da njezine različite grane drže njegove različite dijelove, jedni Alsóelefánt, a drugi Felsőelefánt, svjedoči o njenu postojanju.

⁵⁴ Za rodoslovlje Cerničkih vidi: Karbić, *Rod Borića bana*, Prilog 1. Rodoslovlje, 197.

⁵⁵ *CD*, 18: 98-103.

⁵⁶ U ispravi stoji *Tarnocha*. Usp. Heller, *Comitatus Poseganensis*, str. 220. U nekim razdobljima pripadala je i Križevačkoj županiji (Engel, *MKV*).

⁵⁷ Nalazio se jugoistočno od Prvče (Engel, *MKV*).

⁵⁸ Posjed se je nalazio između Cernika i Prvče (Bösendorfer, *Crtice*, 138).

⁵⁹ Objе su se nalazile u okolici Cernika (Bösendorfer, *Crtice*, 142; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 96-97).

⁶⁰ U ispravi stoji *Liphina* i *Also-Lipzina*. U srednjem vijeku u okolici Cernika nalazimo dvije Lipine, Gornju i Donju. Gornja Lipina je današnji Opatovac, dok je Donja današnja Ljupina (usp. Engel, *MKV*). U ispravi iz 1396. radi se o Donjoj Lipini odnosno Ljupini.

⁶¹ Bösendorfer smatra da se radi o podgrađu Cernika (Isti, *Crtice*, str. 154).

⁶² *CD*, 18: 98-103.

Nekoliko godina kasnije (1399.) u zapadnom dijelu savsko-dravskog međurječja, u Križevačkoj županiji, na isti način dijele vlastelinstvo Greben plemići Grebenški, potomci Loranda i Petra, sinova zagrebačkog župana Puneke (Punika).⁶³ Tom prilikom s jedne strane nalazimo Lorandove sinove Nikolu i Grgura te unuka Valentina, sina njihova brata Stjepana, a s druge Petrove sinove Nikolu i Ivana. Svaka je grana dobila polovinu tvrdoga grada Grebena, a točno je određeno i što koja grana dobiva u svakom od sela koja pripadaju vlastelinstvu. Pritom je ponekad navedeno da jedna grana dobiva jedan dio sela, a druga drugi, ali bez navođenja točne granice, dok je u drugim slučajevima rečeno koja selišta dobiva koja grana.⁶⁴

O podjeli izvršenoj po istom principu govori nam i isprava iz 1367. godine. Njena je specifičnost što se ne radi o diobi među braćom već do nje dolazi prilikom izdvajanja djevojačke četvrtine. Iako je prema općem ugarskom pravu od vremena kralja Bele IV. ona trebala biti isplaćivana u novcu, što je već i spomenuto, često je, a tako je bilo i u ovoj prilici, predavana u zemlji.⁶⁵ Kćeri Nikole, sina Mihaela Graničkog, *Wrach*, Jelena i Elizabeta, za koju je rečeno da je još djevojka, dijelile su nasljedne posjede svoga oca u Požeškoj županiji s Benediktom, sinom Tome Graničkog, očevim rođakom. Podjela se vršila po pojedinim posjedima i posjedovnim udjelima, a u svakome od njih kćerima je trebala pripasti jedna, a Benediktu tri četvrtine.⁶⁶

Kao što smo vidjeli, i na području današnje Slavonije došlo je do promjena u načinu na koji su posjedi dijeljeni otprilike u isto vrijeme kada i u Ugarskoj. Naime, najraniji primjer podjele drugoga tipa, koji sam našla, potječe iz rujna 1343. godine, to jest do nje je došlo tek nekoliko mjeseci nakon diobe Csicserskih. No, postavlja se pitanje koji su razlozi tog promjeni. Važan doprinos rješavanju toga pitanja dao je svojim istraživanjima Pál Engel, ali prije nego se osvrnem na taj problem, čini mi se korisnim još jednom podcrtati neke karakteristike podjela prvog i drugog tipa.

Prvi način podjele dovodio je do potpunog teritorijalnog odvajanja posjeda različitih grana roda. Njegova je prednost bila u tome što su tako bili uspostavljeni jasni posjedovni odnosi, dok je nedostatak predstavljala činjenica da su druge grane roda, pogotovo nakon što bi prošlo više generacija, teško dokazivale svoje pravo na posjede izumrle grane. Drugi tip podjele je, pak, na određeni način čuvao teritorijalno jedinstvo obiteljskih posjeda.

⁶³ O ovoj obitelji vidi: Tatjana Radauš, "Grebenski (Grebengradski)", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5 (Zagreb, 2002.), 156-158.

⁶⁴ *CD*, 18: 453-456.

⁶⁵ O davanju djevojačke četvrtine u novcu odnosno zemlji vidi: Karbić, "Položaj plemkinja", 20, 23-24.

⁶⁶ *CD*, 14: 84-89. Obitelj se naziva prema svom posjedu Granice u Požeškoj županiji, istočno od Kutjeva (Engel, *MKV*).

Pál Engel je upozorio na vremensko poklapanje jednog dekreta Ludovika I. iz 1343. i prve zabilježene diobe drugog tipa. Navedenim dekretom kralj je odredio da kraljevsko darovanje vrijedi samo za one osobe koje su navedene u darovnici i njihove potomke, čime su bili isključeni braća i pobočni rođaci.⁶⁷ Od toga vremena u darovnicama nalazimo formulu *exclusis omnibus fratribus et consanguineis*, a ubrzo se u ispravama počinje govoriti o darovanjima *novae donationis titulo*. Ta se praksa, koja je isključivala iz nasljeđivanja darovanog posjeda sve osim direktnih muških potomaka obdarenika, nije odnosila samo na novodarovane posjede, već i na posjede koji su se i ranije nalazili u rukama roda/obitelji, ali je kralj za njih izdao novu darovnicu, čime su bili isključeni pobočni rođaci.⁶⁸

Uzimajući u obzir činjenicu da je prva podjela drugog tipa zabilježena ubrzo nakon donošenja Ludovikova dekreta iz 1343., kao i to da je odluka o njoj, budući da se je zapravo radilo o okončanju spora oko diobe imanja, donesena na kraljevskom sudu, koji je morao biti upućen u kraljeve odluke, Engel je zaključio da su do promjene u načinu diobe dovele kraljeve reforme na području posjedovnih odnosa. Naime, dijeljenje više nije moralo biti tako radikalno kao ranije, jer je pravna samostalnost pojedinca bila zagarantirana. Kraljevske darovnice koje su isključivale sve osim direktnih potomaka obdarenika omogućavale su mu stjecanje i imovinsko osamostaljivanje čak iako nasljedni posjedi još nisu razdijeljeni. Engel upozorava da su ove promjene ujedno označavale i kraj starih rodova i osamostaljivanje iz njih nastalih obitelji, čiji su pripadnici prvenstveno bili vezani zajedničkim pravima u posjedima, a ne poput članova rodova ranije sviješću o pripadnosti istome rodu.⁶⁹

Ovdje, ipak, treba napomenuti da se stvari mogu promotriti i iz donekle drukčije perspektive, te se tako mogu nadopuniti prethodna razmišljanja. Članovima rodova čija je pripadnost rodu u prvom redu bila određena krvnim vezama i sviješću o toj pripadnosti, nije bilo toliko bitno očuvati jedinstvo posjeda. Bez obzira na to da li su posjede držali zajedno ili ne, oni su se smatrali članovima istoga roda i ta veza nije podjelom posjeda dolazila u pitanje te su posjede sukladno svojim drugim interesima mogli dijeliti na tako radikalna načina. U kasnijem razdoblju, s porastom važnosti posjeda u određivanju identiteta pojedinca i njegove pripadnosti rodu/obitelji, a o čemu je ranije bilo riječi, postaje sve važnije da se, kako bi se očuvale rodbinske veze, očuva i zajedništvo u držanju posjeda, te postaje prihvatljivije posjede dijeliti tako da ne dođe do potpunog razdvajanja dijelova različitih grana obitelji.

⁶⁷ O ovom dekretu više vidi u: Pál Engel, "Nagy Lajos ismeretlen adományreformja", *Történelmi Szemle* 39 (1997), 137-157.

⁶⁸ O darovanjima s naslova nove donacije više vidi u: Rady, *Nobility, Land*, 100-101; Isti, "The Title of New Donation in Medieval Hungarian Law", *Slavonic and East European Review* 79 (2001) 4: 638-652.

⁶⁹ Engel, "Erbteilung", 418-419.

Treba pritom uzeti u obzir da se grane rodova počinju označavati imenom svoga glavnog posjeda, u razdoblju koje prethodi pojavi novoga načina diobe posjeda (na primjer, Grabarski, odvjetak roda Borića bana, taj pridjevak nose već 1326. godine), što pokazuje da je već tada posjed imao bitnu ulogu u obiteljskom identitetu.⁷⁰ Stoga bi možda bilo najispravnije zaključiti da su reforme kralja Ludovika, mijenjajući pravni okvir posjedovnih odnosa, omogućile da se ostvare promjene u načinima na koje su se posjedima dijelili u smjeru koji su promjene u shvaćanju značenja posjeda u definiranju pojedinca i obitelji i tražile.

* * *

Na kraju bih napomenula da je ovaj prilog pokušaj da se skrene pozornost na pitanja o međusobnim vezama vladajućih posjedovnih odnosa i strukture plemićkih rodova/obitelji te ukaže na međusobnu uvjetovanost različitih aspekata života. Treba reći da je niz pitanja vezanih uz ovu problematiku još uvijek otvoren. Ovdje bih skrenula pažnju samo na jedan od problema koji još stoje pred istraživačima.

Engel drži da je promjenom načina diobe izvršena i zadnja podjela plemićkih rodova, te da će ovisno o sreći pojedine obitelji napredovati ili propadati, ali da se više neće cijepati.⁷¹ Primjeri iz Slavonije nam govore da tome, ipak, nije tako. Krajem 15. i početkom 16. st. cijepanjem Cerničkih, jedne od grana roda Borića bana, nastaju Dessewffy, Lőkösi, Ispanffy. Tada nastale obitelji nazivaju se po imenu ili funkciji začetnika svoje loze, čime na neki način ponovno dolazi do izražaja važnost krvnih veza.⁷² Koji je razlog tome, kako i zašto dolazi do daljih podjela? To su pitanja koja tek treba podrobnije istražiti.

---

⁷⁰ *CD*, 9:306-307.

⁷¹ Engel, "Erbteilung", 419.

⁷² Usp. Karbić "Od plemićkog roda", 151-152.

Summary

DIVISION OF PROPERTY AND NOBLE KINDRED: EXAMPLES FROM SLAVONIA

In the life of the nobility, the estates, which nobles held, played an exceptional role. These estates were material base of their survival and power, and noble status of a person or family/kindred was tightly linked to them. Because of that the ways in which the estates were acquired or inherited, the ways they were managed, also had such exceptional importance. This article deals with one of the questions connected to the proprietary relations, that is with the question of the division of the estates among members of noble kindreds and families. Legal norms related to the division of estates have been discussed and particular examples of the division of the estates among the members of noble kindreds of the Sava and Drava *interamnium* have been given. The analysis shows that, even though the division sometimes occurred between fathers and sons, the more frequent was the division occurring only after father's death, and that those who more frequently conducted division were cousins than brothers. The article also points to the changes in the ways in which the estates were divided which occurred through time, that is to the fact that in the earlier period the estates, if there were more of them, were divided in the way that one whole estate was given to a kindred branch and another to the another, while from the middle of the fourteenth century each branch of a kindred received a part of each estate. The possible reasons for such changes and their connection to the changes in the structure of the kindreds have been also discussed.

Key words: noble kindreds, noble estates, proprietary relations, the Middle Ages, Slavonia.